

IFJ. FABINY TIBOR

## MIT JELENT...?

EGY ÉRTELEM, TÖBB ÉRTELEM ÉS A "SENSUS PLENIOR"  
A BIBLIA INTERPRETÁCIÓJÁBAN

## 1. Az interpretáció jelentősége

A Szentírás értelmezésének elvi kérdéseivel a hermeneutika tudománya foglalkozik. Hermeneutikáról mint önálló tudományágról csak a tizenharmadik század óta beszélhetünk. Az interpretáció "kezdeteiről" azonban nagyon nehéz lenne szólnunk, hiszen az interpretáció egyidős az emberiséggel. Az ember mindig is értelmezte az őt körülvevő világot, értelmezte a történelmet, értelmezte a reá hagyományozott szent szövegeket. Az ember *homo interpretans*. Az egyes egyházakat is az értelemzésbeli különbségek választják el egymástól, hiszen a különféle hitvallások mögött a Biblia különféle olvasatai, értelmezései húzódnak meg. Talán nem tévedünk, ha az egyes egyházakat is "interpretáló közösségek"-ként fogjuk föl, hiszen az értelmezés végeredményben maga is álláspont, "nézőpont", meggyőződés, tehát olyasvalami mint a hit. Nem elég egyes szövegek interpretációjáról beszélnünk, hiszen a szövegek maguk is részben interpretációk. Az egyes újszövetségi könyvek szerzői hitben tanúskodnak az események üdvtörténeti jelentőségéről, s az egyes eseményeket a korábbi szövegek (többnyire a próféciák) fényében olvasták és értelmezték. Tehát az a szöveg, amit mi értelmezzünk, már maga is értelmezés, s az értelmezésünk valószínűleg akkor lesz hiteles, ha az egyes szövegeket ugyanabban a hitben értjük meg és bontjuk ki, mint amiben azok íródtak. A bibliai szövegek nagy része tehát az "esemény + értelmezés" formulával írható le. Sokszor előfordul, hogy Jézus környezete bizonyos eseményeket csak később ért meg (pl. a templom lerombolása, a lábmosás), sőt az is gyakran megtörténik, hogy a Krisztus-esemény fényében korábbi eseményeket újra értelmezznek, illetve reinterpretilnak. Így az ószövetségi törvények vagy szokások sokszor az "új" árnyékaiként jelennek meg (Kol. 2,16; Zsid. 10,1). Ez a reinterpretilciós vagy revíziós látásmód a tipológia lényege. A jelentés, az értelem keresése egyben a hitbeli megújulásunk alapfeltétele is. Az egyház is abból született, hogy Krisztus követői a Szentlélek segítségével megértették, hogy "beteljesedett az Írás". A reformáció is a Szentírás lelkiismeretes, szenvedélyes kutatásának a "terméke", s Luther sem a hagyományból vagy a saját lelkiismeretéből, hanem az Írásból értette meg, hogy mit jelent Isten igazsága, s hogy ki az igaz ember.

„Mit jelent? Egy értelem, több értelem és a *sensus plenior* a Biblia interpretációjában” in: *Keresztyén Igazság* 10. szám, 1991. nyár, 22–30.old.

A Biblia két évezredes értelmezésének a kérdése két szempontból is hallatlanul izgalmas feladat. Először is Gerhard Ebelinggel együtt elmondhatjuk, hogy a Biblia interpretációjának története azonos az egyház történetével: egzegézistörténettel jól lehetne tanítani az egyház történetét. Másodsor: az értelmezés története a jelen számára is rengeteg tanulsággal szolgál, mai félreértések és félreértelmezések őstípusaival már kétezer évvel ezelőtt is szembe kellett néznie az egyháznak. Például manapság is találkozhatunk olyan nézetekkel, amelyek elvetik az Ótestamentum jelentőségét a keresztyének számára, s szembeállítják a haragvó Jehovát a kegyelmes Atyával. Jó tudnunk, hogy már az i. sz. II. században is jelentkezett ez a nézet, a gnosztikus Markion tanításában. E gondolat modern újrafelbukkanását nyugodtan nevezhetjük markionizmusnak.

Az Írás értelmezésére azonban nemcsak az elmúlt két évezredben találhatunk tanulságos példákat, hanem már magában a Bibliában is. Egy ószövetségi és két újszövetségi példát említek. Nehemiás könyvében olvassuk, hogy az írástudó Ezsdrás egy szőszéken állva felolvasta a népnek Mózes törvénykönyvét. A nép figyelemmel hallgatta, a lévíták pedig magyarázták a népnek a törvényt. "Szakaszokra osztva olvasták a könyvet, Isten törvényét, és úgy magyarázták, hogy a nép megértette az olvasottakat." (Nehemiás 8:8) Amikor megértették a törvényt "az egész nép sírt" (8:9), s amikor a lévíták magyarázták, hogy Isten szent napjának örülni kell, akkor pedig nagy örömmel ünnepet tartottak "mert megértették mindazt, amire oktatták őket" (8:12). Az Újszövetségből talán először az jut eszünkbe, hogy a feltámadott Jézus miképpen magyarázta az emmausi úton a még értetlen tanítványoknak mindazt, ami "Mózesről meg valamennyi prófétáról kezdve... az írásokban róla szólt" (Lukács 24:27). A másik példát szintén Lukács jegyezte fel az Apostolok cselekedeteiben. Amikor Fülöp észrevette, hogy az etióp kincstárnok a hintáján Ezsaiás próféciáját olvasta, megkérdezte tőle: "Érted is, amit olvasol?". S a kincstárnok így válaszolt: "Hogyan érthetném, míg valaki meg nem magyarázza?" (Ap. Csel. 8:30-31) Ezután kezdetét veszi a beszélgetés, ami a pogány kincstárnok hitvallásával és megkeresztelésével végződik. Magából a Bibliából láthatjuk tehát, hogy a szövegekhez való fordulásból, azok megértéséből hit fakad, hiszen Krisztust csak Isten igéjén keresztül ismerhetem meg.

## 2. Egy értelem vagy több értelem?

Mit jelentenek egyes szavak, kifejezések a Bibliában? Mit kell szigorúan, a betű szerint, s mit kell csak áttételesen, jelképesen érteni? Van-e valamilyen *többljetjelentése* ilyen bibliai városneveknek mint "Jeruzsálem" vagy "Babilon"? Nyilvánvaló-e minden azonnal egy, a Bibliához kívülről jött olvasó számára, vagy valamilyen "rejtett jelentés" után kutassunk? Kétezer év-

vel ezelőtti zsidó írásmagyarázók ugyanúgy küzdöttek ezzel a kérdéssel mint az elkövetkezendő évszázadokban a keresztyén egzegeták. A zsidó írástudók a szó szerinti, egyszerű értelmet peshatnak, az alkalmazott (képies, homiletikai) jelentést viszont derashnak nevezték. A középkori keresztyénségben is hamar elterjedt, hogy az írásnak nemcsak egy, hanem több értelme (sensus) is van. Eleinte a kétfős értelem megkülönböztetését kezdték alkalmazni: a "betű szerinti" és a "lelki" értelmet 2 Kor 3:6 alapján. Origenész a páli antropológia szerint (1Thess 5:23) három értelemről szól. Az első a testi, vagy literális, történelmi értelem. A második a lelki-morális értelem, a harmadik pedig a szellemi, vagy spirituális értelem. A középkorban fokozatosan alakult ki a népszerű Quadriga, vagyis a négyes értelem. Az első a literális vagy történelmi, a második az allegorikus, a harmadik a morális, a negyedik pedig az anagogikus. Kis versikét is készítek a négy értelem jó elsa-játításához:

"Littera gesta docet, quid credas allegoria

Moralis quid agas, quo tendas, anagogia"

(A betű a történelmet tanítja, amit hiszel az allegória, amit cselekszel, az moralitás, s ahová tartasz, az anagogia.)

Alapvető különbséget azért mégis literális és a spirituális értelemek szétválasztása jelentett, a spirituális jelentésen belül nem tettek mindig különbséget a morális, az allegorikus és az anagogikus jelentés között. Aquinoi Tamás szerint a szavak (verba) a literális értelemre, a dolgok (res) pedig a spirituális értelemre vonatkoznak. A skolasztikus "több értelem" gondolatát a reformáció azonnal elvetette. Luther, aki fiatal szerzetesként maga is sokat allegorizált, meggyőződéssel hirdette: a Szentírásnak csak egy értelme van, s ez pedig a literális értelem. De mi is ez a literális értelem?

### 3. A literális értelem

Már a keresztyénség első századaiban is szenvedélyes harc dúlt az írás betűihez szigorúan ragaszkodó judaizáló tendenciák és a hellenizmus szellemét tükröző spiritualizáló felfogások között. Philo és Origenész után az alexandriai iskola a spirituális jelentéshez és az allegorizáláshoz húzott, amíg ezzel szemben az antiochiaiak a történelmi értelem elsődlegessége mellett kardoskodtak. Augustinus maga sem volt mentes az alexandriai iskola hellenista (sokszor platonikus) tendenciáitól, s így a skolasztika írásmagyarázatának is az allegorizálás gyakorlatát hagyta örökségül. A 12. században a Párizs melletti szentviktori iskola azonban – főleg a korabeli híres zsidó írásmagyarázó Rashi és követőinek hatására – ismét a literális értelem és a történelmi szempont elsődlegességét hang-

súlyozta. Mindazonáltal a négyes értelem örökségétől egyértelműen csak a reformáció tudott megszabadulni, azáltal, hogy radikálisan a "csak egy értelem létezik" elvét tűzte ki a zászlajára. Am a Lutherék által vallott literális értelem a reformációt követő évszázadokban számos torzuláson ment keresztül. Manapság a literális értelem előnyben részesítését sokszor azonosnak tekintik a "literalista" szemlélettel, amely nem képes meglátni a betű mögött a szellemet. Ez a literalizmus különösen a fundamentalizmusra jellemző, amely nem hajlandó elismerni azt, hogy Isten bizonyos beszédmódra, képi nyelvre fordította le az üzenetét, s ezért a történelmet is történelemnek olvassa. A literális értelem eltorzulása azonban nemcsak a népies literalizmus szintjén, hanem a tudományos szinten is jelentkezett. Amíg a reformáció számára a literális értelem még összetett volt, hiszen az egyszerre jelentette a történelmi értelmet és a képi-figuratív értelmet, addig az elmúlt két évszázad alatt a sensus litteralis végeredményben azonosossá vált a sensus originalisszal, a szerző eredeti szándékával, a történelmi értelemmel. Elmondhatjuk, hogy amíg a középkorban a túlságos spiritualizálás szorította vissza a literális értelmet, addig az újkorban viszont a literális értelemről vesztett ki szinte teljesen a spirituális dimenzió. Egy amerikai protestáns öszövetségkutató teológus Brevard Childs mutatott rá, hogy a 18. század teológusai gyakorlatilag azonosították a sensus litteralis-t a sensus originalis-szal, s ezáltal elvesztett a literális értelem eredeti összetett jellege: a történelmi jelentés, a szövegek történelmi referenciája került egyoldalúan a homloktérbe. Ezzel magyarázható az, hogy manapság a legtöbb modern egzegeta a szövegről azonnal le akarja rántani az eredeti jelentésre ráakódott értelmezési rétegeket, s így akarnak eljutni az "igazi", a "tisza", az "eredeti" jelentésig. Mit is jelentett a reformáció idején a literális értelem?

Amikor Luther azt hangsúlyozta, hogy csak egy értelem, a literális jelentés létezik, távolról sem a népi literalizmus gondolatát képviselte, de nem is azonosította a literális jelentést az "eredeti", történelmi értelemmel. A reformáció idején a literális értelem nem egyszerűen a szerzői szándékot jelentette, mint az újkorban, hanem, mint erre a reformáció méltatlanul elfelejtett nagy hermeneutája, Flacius rámutatott, a literális értelem nem a szerző, hanem az egész könyv szándékában, "szkópuszában" bontakozik ki. A reformátorok elfogadták azt, hogy a szerzői szándék belesimul a kontextusba, a teljes Szentírás szövetébe. Az irodalomtudós Northrop Frye is azt mondja, hogy a Bibliának, mint könyvnek sajátos alakja, formája ("shape") van, s ezért a literális értelmet nem az íráson "kívül", a külső történelmi eseményekben kell keresni, hanem a szavak benső kapcsolatában. A Bibliában a jelentés tehát nem centrifugálisan kifelé, hanem centripetálisan befelé mutat. Frye átveszi Dante-től a "poliszemikus" (többértelmű) jelentés

fogalmát, azonban ez a többértelmű jelentés önmagában nem mond ellent a literális (egyben reformátori jelentés) kizárólagosságának. Frye szerint a többértelmű jelentés abból a nyilvánvaló tapasztalatból adódik, hogy a bibliai szövegek újraolvasása közben úgy találjuk, hogy a szövegekből mindig "valami új"-at tudunk kihozni, a szövegek mindig tartogatnak számunkra valami meghökkentő, meglepő novumot. Nem arról van szó, hogy merő figyelmetlenségéből egyes mozzanatokot nem vettünk volna korábban észre, hanem arról, hogy a Biblia minden új élethelyzetünkben újat mond nekünk. A Biblia szövege, szövete ezért folyamatosan "növekszik", változik, szinte alkalmazkodik, idomul az olvasóhoz, hogy annak a pillanatnyi szükségét kielégítse, de egyúttal további kutatásra is sarkallja, amiképpen Augustinus már rámutatott: a Szentírás a könnyebben érthető helyek által éhséget csillapít, a homályos szövegekkel pedig csömörtől szabadít. Helyes ezért Frye alapján "folyamatos értelemről" beszélnünk, hiszen a bibliai ige olyan mint a "mag", ami folyamatosan, fokozatosan növekszik, szárba szökken és mindig új hajtást bont ki. Természetesen mi általában arra szoktunk figyelni, hogy Isten ígéje, a mag miképpen talál ott-hont a szívünkben, miképpen ereszt gyökeret a lelkünkben, miképpen szökken szárba az életünkben, s miképpen formálja újjá lényünket, a személyiségünket. Elvitathatatlanul elsődleges ez számunkra, hiszen a "mag" értünk van, a magvető azt értünk szórja. De a figyelmünket most ne önmagunkra irányítsuk, hanem arra, hogy a "folyamatos értelem", a mag növekedését, ezt a szerves folyamatot már a Szentírásban is megfigyelhetjük. Ehhez hívjuk segítségül a **sensus plenior** fogalmát.

#### 4. A **sensus plenior** fogalma

A **sensus plenior** fogalmát római katolikus teológusok vezették be századunk első felében. Katolikus körökben az ötvenes években nagy vita folyt a fogalom létjogosultságáról, ám a katolikus teológiában ma már teljesen a perifériára szorult. Annál figyelemre méltóbb, hogy a hetvenes években egyes amerikai protestáns teológusok újra felfedezték ezt a terminust, s meggyőző írásokat publikáltak annak használhatóságáról. Mit is jelent a **sensus plenior**?

A **sensus plenior** "teljesebb értelmet" jelent, abból a látásmódból táplálkozik, hogy az egyes bibliai szövegeknek van valami többletjelentése vagy jelentéstöbblete a szavak puszta értelméhez képest, vagyis a szavak tágabb értelmet hordoznak annál, mint amit látszatra jelölnek. Am a **sensus plenior** nem azonos a középkori "spirituális értelemmel", mivel a **sensus plenior** – mint hamarosan látni fogjuk – valójában a literális értelem fokozatos, szinte organikus kibomlása vagy kibontakozása.

A **sensus plenior** olyan prófétikus szövegek esetében nyilvánvaló, mint például Ezsaiás 7:11 vagy Hóseás 11:1, hiszen Máté

evangélista azt írja, hogy ezek az igék Jézus születésével teljesedtek be. Számos messiási próféciát is említhetnénk, pl. Bálám híres próféciáját:

"Látom őt, de nem most,  
szemlélem, de nem közel  
Csillag jön fel Jákóbból,  
királyi pálca támad Izraelből."

(4 Mózes 24:17)

A legtöbb ilyen prófécia esetében sokszor sem maguk a próféták, sem a közvetlen környezetük sem tudott valószínűleg arról, hogy Krisztusról mondtak egyben próféciát, amikor egyúttal kétségtelenül a saját korukhoz is szóltak. Azt, hogy az egyes próféciák Krisztusban teljesedtek be, az apostolok csak utólag értették meg. Ezért mondotta Krisztus többször is, hogy "ezt most még nem értitek, de majd meg fogjátok érteni". Raymond Brown a **sensus plenior**-t 1955-ben a következőképpen definiálta:

"a **sensus plenior** az a mélyebb, vagy többletjelentés, amit az Isten szándékozott a szövegnek adni, s ami az emberi szerzőnek nem állt egyértelműen a szándékában. Ezt a jelentést a bibliai szövegek szavaiban (illetve szövegcsoportokban vagy teljes könyvekben) a további kinyilatkoztatás, vagy pedig a kinyilatkoztatás megértésének magasabb fokán fedezhetjük fel".

Brown maga is hangsúlyozza, hogy a **sensus plenior** nem egy újabb értelem, hanem a literális értelem elmélyítése, **approfondissement**-ja. Amikor Ezsaiás vagy Hóseás próféciát mondott Krisztusról, nem egyszerűen "jóslatot" mondott, ami beigazolódt, nem is arról van szó, hogy természetfeletti képességekkel előre látta a jövőt, hanem arról, hogy a képies nyelven, hitben szóltak, s abban, amit prófétikus látásban kimondtak, benne volt a jövő, ugyanúgy, mint a magban is benne van a csíra, sőt a teljes növény, noha a magban még valószínűleg mikroszkóp segítségével sem lehet látni a megszületendő növény szárát, levelét vagy a virágját. Amikorra azonban "betelik az idő" (Márk 1:15), amikorra beérik Isten terve, akkor az utódok megértik, hogy az egykori szöveg prófécia volt. A szövegek többletjelentését tehát csak utólag, retrospektíven lehet megérteni, a Szentlélek segítségével. Maguk az apostolok is csak később értették meg Jézus szavainak a **sensus plenior**-ját, akár a lábmosásról (Jn 13:7), akár a feltámadásáról (Jn 16:17-18) legyen szó. Protestáns szerzők rámutattak arra, hogy a **sensus plenior**-t nem szabad felhasználni egyes tanítások (pl. mariológiai dogmák) utólagos igazolására. Azt, hogy az egyes próféciái

szövegeknek van-e **sensus plenior**-ja, maga a Biblia igazolja, amikor rámutat arra, hogy az a progresszív kinyilatkoztatás folyamán "beteljesedett". Egyébként a hatvanas években népszerű, protestáns eredetű új hermeneutika képviselői: H. G. Gadamer, G. Ebeling, J. M. Robinson stb., s majd később Paul Ricoeur mindvégig hangsúlyozták, hogy nem a "szerzői szándék", hanem a "szöveg szándéka" határozza meg a szöveg jelentését. Az amerikai protestáns teológusok közül William Sanford LaSor mutatott rá arra, hogy a **sensus plenior**-t a "prófécia és beteljesedés" összefüggésében érthetjük meg, de a prófécia nem egyszerűen jövőmondás vagy predikció, hanem "Isten szándékának megnyilatkoztatása a jelen szituációban, s annak a megmutatása is egyben, hogy ennek a szándéknak a természete előrehaladó és folyamatos". Amikor a megváltási terv beérik, akkor az ige "megtelik", "feltöltődik", azaz beteljesedik. LaSor definíciója szerint:

"a **sensus plenior** egy szakasz teljesebb jelentése, az a "plusz", "a valamivel több", amit Isten a szövegnek az inspirációval adott, az, ami Isten ígéjének az üzenetét egyformán érvényessé teszi az elkövetkezendő generációk számára".

Összefoglalva úgy is fogalmazhatunk, hogy **sensus plenior**-ról akkor beszélhetünk, ha későbbi szövegek fényében felismerjük, hogy a korábbi szövegek egy jövőbeli értelemmel "terhesek".

#### 5. Egy konkrét példa: Genézis 3:15, a "ősevangélium"

Befejezésként lássunk egy konkrét példát! Mózes első könyvében olvassuk, hogy közvetlenül a bűnbeesés után az ÚR megátkozta a kígyót, s ezt mondja:

"Ellenségeskedést támasztok  
közted és az asszony közt,  
a te utódod és az ő utódja közt:  
ő a fejedet tapossa,  
te meg a sarkát mardosod"

(Gen. 3:15)

A Károli-fordításban az utód helyett az eredetihez valószínűleg hűségesebb "mag" kifejezés olvasható: "És ellenségeskedést szerzek közötted és az asszony között, a te magod között, és az ő magva között: az neked fejedre tapos, te pedig annak sarkát mardosod". Miért is tekintette az egyház a Genézis elején megszólaló ígéretet az első evangéliumnak? Jogos volt-e ezt a kijelentést próféciának felfogni és Krisztusra vonatkoztatni?

Első látásra sokak számára talán önkényesnek tűnhet ez a beazonosítás, s a zsidóság számára is egészen biztos elfogadhatatlan az a gondolat, hogy ezek az igék Krisztusban "teljesedtek be". A bibliaolvasó keresztény hívők számára azonban a "mag" ismerősnek tűnik: 1 Mózes 22:18-ban Ábrahámmal kapcsolatban olvassuk, hogy "megáldatnak a Te magodban a földnek minden nemzetségei". Pál apostol Gal. 3:16-ban a "mag"-ot egyértelműen Krisztussal azonosítja. II. Sámuel 7:12-ben pedig "Dávid magjáról" olvasunk, amit viszont Ap.Csel. 2:30 azonosít Krisztussal. A "kígyó magva" kifejezés viszont a "fiúság" vagy a "gyermekség" szimbólikus kifejezéseivel rokonítható, s ezek a kifejezések – mint utaltunk rá, lelki kapcsolatot jelölnek. 1 János 3:10 különbséget tesz "Isten gyermekei" és az "ördög gyermekei" között. János evangéliumában olvashatjuk, hogy Jézus a magukat "Ábrahám utódainak" valló megkeményedett szívű, valójában hitetlen zsidóknak ezt mondja: "A ti atyátok az ördög, tőle származtok, és a ti atyáitok kívánságát akarjátok teljesíteni" (8:44), ill. "Ha Ábrahám gyermekei volnátok, Ábrahám cselekedeteit tennétek" (8:39), "Ha az Isten volna a Ti Atyátok, szeretnétek engem" (8:42). Jézus tehát arra döbent rá a büszkén vallásos környezetét, hogy **nem azok, akiknek gondolják magukat, ők nem az Atya, hanem az Ellenség utódai. Mit mondhatunk az "asszony magva" kifejezésről? A literális értelelem szerint kétségtelen évrára utal. A katolikus hagyomány Krisztusra és Máriára vonatkoztatta: "Ebben a megvilágításban az "asszony" győzelmében meg lehetett látni Mária különleges kiváltságát, Máriának a bűntől való teljes mentességét is." (Biblia, Szent István Társulat, 1976. 61. old.) Ugyanakkor ne felejtjük el, hogy a Bibliában az "asszony" egyúttal szimbólikus jelentőséggel bír, hiszen az "asszony" általában Isten hívő népét, Krisztus jegyesét szimbolizálja. A hitehagyó egyház is "asszony", csak éppen ő a "nagy parázna" képébe jelenik meg. Amíg a Bárány menyasszonya "fényes, tiszta gyolcs"-ba öltözik (Jel. 19:8), addig a nagy fenevadon ülő asszony "bíborba és skarlátba volt öltözve" (Jel. 17:4). Ebből arra is következtethetünk, hogy az "asszony magvának" győzelme a hívő egyház végső győzelmére is utal. Pál apostol szerint az "asszony magva" valószínűleg azonos "Ábrahám magva"-val (Gal. 3:16), s a kifejezés Krisztusra utal, aki Izsákhhoz hasonlóan az "ígéret gyermeke", hiszen Izsák sem a régi szövetség jelképétől, Hagartól, hanem az új szövetséget szimbolizáló másik asszonytól, Sárától született. (Gal. 4:21-31) Gal. 4:4-5-ben pedig már egyértelmű utalást találunk Krisztusra, mint aki "asszonytól született: amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született a törvénynek alávetve, hogy a törvény alatt levőket megváltsa, hogy Isten fiaivá legyünk". Tehát az asszonytól születettség, a törvény alá vetettség Krisztus tökéletes **emberségére** is utal. Amennyiben e két fontos jelképet megértettük ebben a szakaszban, akkor most arra figyeljünk, hogy az ÚR egy hosszantartó drámai küzdelem**

kezdetét jelenti be, de már "látja" és "láttatja" annak a végkifejletét, azt, hogy e nagy küzdelemben a végső győzelem az asszony "magvá"-é: "ő a fejedet tapossa, te meg a sarkát mardosod". Jel. 12:9-ből megtudjuk, hogy az "ősi kígyót" "ördögnek és sátánnak" hívják. A Biblia teljes kontextusából viszont világosan látjuk, hogy Krisztus az, aki legyőzte a Sátánt. Ez a győzelem azonban nem egy könnyed triumfalizmus, hiszen a kígyó magva még a legyőzettségében is "mardossa" a győztes sarkát. Ez a győzelem nem kevesebbe, mint Krisztus életébe került. Lukács 10:19-ben Krisztus a tanítványainak ad hatalmat, hogy "kígyókon, skorpiókon tapodjatok". Pál apostol pedig a római gyülekezetet biztatja, hogy "Isten pedig összezúzza a sátánt lábatok alatt hamarosan" (Rm 16:20). Tehát a küzdelem, a harc még ma is tart, Isten népének vállalnia kell a Sátán "mardosását", noha a harc végkimenetele nem kétséges. E Genézis-beli pár sor *sensus plenior*-ját, a szavaknak a "puszta jelentésén" túlmutató "teljesebb értelmét", csak utólag, Krisztus győzelmének ismeretében érthetjük meg. Tanulmányoznunk kell a képek feszítő erejét, és ismernünk kell a Biblián végigvonuló "nagy küzdelem" történetét, e drámai feszültséget, amelynek (bár a nagy csata már eldőlt) még ma is, mi is, szereplői és részesei vagyunk.

## MEGJELENT!

**RITTER B. KÁROLY: A LELKIPÁSZTOR IMÁDSÁGA** c. könyve Tekus Ottó fordításában, az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában 60.- Ft-os áron. Kapható és megrendelhető a Baráti Kör hivatalában: 8p. XI. Bocskai út. 10. - 1114.

Részlet a 2. kiadás utószavából: "A lelkipásztor imádsága" című könyvecske éppen 50 évvel ezelőtt jelent meg. Most újra kézbe kerülhet... Magyar nyelven a könyvecske I. részét sokszorosítva ugyancsak a Soproni Teológia Ifjúsági Köre jelentette meg 1936 adventjén. Az Ifjúsági Kör akkori tanárelnökének d. dr. Pröhle Károlynak (aki egyben a Keresztyén Igazság főszerkesztője is volt) ajánló sorai ma is időszerűek: "Vajha... az imádságnak lelke mindinkább felébredne és terjedne mindazok körében, akik az evangéliumi lelkészi hivatásban szolgálnak és arra készülnek tanítók vezetésével! Vajha ez a lélek fűzné egybe őket egy szent imádkozó közösségbe." A könyvecske "legyen áldássá... nemcsak lelkészek és lelkészi hivatásra készülők, hanem minden egyházunkért, népünkért, gyülekezetünkért és minden embertársunkért imádkozó hívő testvérünknek is."

## INTERJÚ BOTTA ISTVÁN FŐSZERKESZTŐVEL

(Kérdező: ifj. Fabiny Tibor)

F. T. A KERESZTYÉN IGAZSÁG FŐSZERKESZTŐJÉVÉ VÁLASZTÁSOD ALKALMÁBÓL ELSŐSORBAN AZT KÉREM, HOGY SZÓLJ ÉLETEDRŐL ÉS EDDIGI SZOLGÁLATODRÓL, HISZEN AZ ÜLDÖZTETÉS ÉS MELLŐZTETÉS ÉVEIBEN NEM VOLT MÓD ARRA, HOGY EGYHÁZUNK SZÉLESEBB KÖREI MEGISMERJENEK.

B. I. Budapesten születtem 1918. április 10-én. Édesapám tanító volt, s három fiútestvér közül én voltam a legidősebb, amikor 1923-ban elhunyt. Anyám 68 évi özvegysége idején gyermekeinek és unokáinak élt. A gimnázium négy osztályát Kispesten, négyet Budapesten a Werbőczy (ma Petőfi) reálgimnáziumban végeztem. Nagyszüleimnél laktam. A szünidőkben szobafestőnél, fényképész laboránsként, s a Chinoin üvegfüvóban dolgoztam, mert a szükség így kívánta. A teológiát Sopronban végeztem, keresztapám, Hüttl Ármin budavári vallástanár anyagi támogatásával. Raffay Sándor püspök szentelt lelkésszé, Budapesten, a Deák téri templomban 1940-ben (többek között Vajta Vilmostal), s Fótára rendelt esperesi segédlelkésznek, 1941-től Rákospalotára, 1942-től Budapest-Kelenföldre. 1943-ban a Budapest-Óbudai gyülekezet választott meg középiskolai vallástanárrá. Mivel a hittanórák délután voltak, ez lehetővé tette, hogy jogot és bölcsészetet végezzek. 1944-ben nősültem, három fiam és kilenc unokám van. 1948 novemberében megpályáztam a megüresedett óbudai lelkészi állást. Rákosi Mátys egy miniszterhelyettes által tudomásomra adta, hogy Dezséry Lászlónak akkor egyetemi lelkésznek gyülekezeti lelkésszé, majd féléven belül Ordass Lajos helyett püspöknek lennie. Mivel a fenyegetések ellenére sem voltam hajlandó egyhangú jelöltségemről lemondani, sorozatosan rendelték be a Margit-körüti katonapolitikai ügyszeszégre. Az állásvesztéssel fenyegetett presbiterek kérésére vontam vissza pályázatomat, miután Dezsérytől határozott ígéretet kértem és kaptam, hogy nem pályázik Ordass Lajos püspökségére. Látna, hogy szavát nem tartja, Óbudáról távozni szándékoztam, s ezért egy évi fizetés nélküli szabadságot kértem és elfogadtam a Budapest-Kelenföldi egyházközség meghívását Benczúr László helyettesítésére, aki ugyancsak egy esztendőre más állásba távozott. 1950. október 29-én a gyülekezet a vallástanítói állásban véglegesített. 1951. november 10-én fővárosi önálló hitoktatói munkaviszonyomat megszüntették. A kelenföldi egyházközség először gyülekezeti vallástanárrá, majd 1953. november 2-án id. Kendei György mellé másodlelkészévé választott. 1958. december 31-én délelőtt Vető Lajos püspök közölte, hogy az éjjel fél 12 órai istentiszteletet még megtarthatom, de ha az éjjelt egy perccel is átlépelem, letartóztatnak. Én annak az ígéretnek fejében, hogy a korábban letartóztatott, internált,